

אף על פי כן - ישיבות תיכוניות!

(תנובה למאמר 'לימוד תורה בגיל הנעורים')

דומני, כי תורף מאמרו של הרב מתניה אריאל (להלן הרמ"א), אינו ברמה האידיאולוגית. הרי, כפי שפתח ופירט, גם הוא מודה בחשיבותם ובערכם של לימודי החול. הדיון ממוקד בשאלת הכמה ומתי - האם נכון לשלב את ההשתלמות בחכמות החיצוניות במהלך גיל הנעורים, או שמא לדחותה לשלב מאוחר יותר? האם לאמץ את מסגרת הלימוד המובילה למבחני הבגרות, או שמא ליצור אלטרנטיבה (מצומצמת יותר או רחבה יותר)? ואכן, מבהיר הרמ"א כי אינו פוסל את קיומן של הישיבות התיכוניות, אלא רק מציע מסלול נוסף, אשר יאפשר התרכזות בלימודים תורניים בלבד.

א. תחום הוויכוח

אם אכן תפיסה זו של דבריו נכונה, אצדק גם אם אומר שעיקר הוויכוח בין מצדדי שיטתו לבין מתנגדיה, נטוש בשדה מבחן התוצאה. כלומר - מבחינה ערכית תמימי דעים אנו, אך מבחינה מעשית, חלוקים אנו על הדרך לביצוע משנתנו. בפרק ט' במאמרו, המוכתר בכותרת 'ישיבה תיכונית וגדלות בתורה', מעלה הרמ"א את טענתו המרכזית - הכישלון של עולם הישיבות התיכוניות בהצמחת גדולי תורה. טענה זו אינה שולית כלל וכלל - להיפך, היא, למיטב הבנתי, עיקרו של המהלך. שכן, אם אכן ישנה חשיבות ערכית להשכלה כללית, מדוע יש להימנע משילובה במערכת הלימודית בגיל הנעורים? על כורחו מסתמך הרמ"א על הצגת התוצאה כמדד עיקרי להצלחת דרך כלשהי, וממילא להגדרתה של דרך 'תורה עם דרך ארץ' ככישלון ביכולתה לגדל תלמידי חכמים גדולים. מבחינה זו, דומה הוויכוח בסוגיה זו, לוויכוח העתיק בין מצדדי השירות הצבאי במסגרת 'הסדר' רגיל, לתומכי המסלול המכונה 'הסדר מרכז' (או, בטעות ובשיבוש גמורים - 'ישיבה גבוהה'¹). הרי שני המחנות סבורים כי ישנו ערך גדול

1. שכן, למיטב הבנתי, ישיבות ההסדר אינן אלא בתי מדרש מלאי תורה ויראה. הגיע הזמן שנחדל משימוש בביטוי מטעה זה, ונכנה את

בשירות הצבאי וכי הוא חובת כל פרט ופרט, אלא שנחלקו בשאלה מתי וכמה - שמא נקצר את השירות או שמא נארכו? שמא נקדימו או שמא נאחרו?

ב. מבחן התוצאה

גם בדיון זה, עלתה טענת מבחן התוצאה. מצדדי השירות המקוצר, טענו כי מסלול ה'הסדר' לא יצלח בהצמחת תלמידי חכמים גדולים, שהם צורך האומה².

וכשם שהמציאות הוכיחה, למיטב הבנתי, כי ישיבות ההסדר מגדלות תלמידי חכמים לא פחות גדולים מאשר אחיותיהן נטולות ההסדר, ובכך לענ"ד הוכרע הוויכוח ההוא, כך נכון הדבר לגבי נידונו.

הרמ"א מצטט במאמרו מדבריהם של רבותינו שבדור הקודם, בדבר הסיכוי להצמיח תלמידי חכמים גדולים מתוך הישיבות התיכוניות, החל בראי"ה קוק (לפני כ-90 שנה) וכלה במו"ר הגר"ש ישראל (לפני כ-65 שנה), זצ"ל. כולם תמימי דעים כי לא משם תצמח הישועה. אך, נשים לב - הם אינם מביעים בהכרח עמדה ערכית. הם מחווים את דעתם, דעת תורה אמנם, על הסיכוי העתידי להצליח בניסיון יצירת עולם תורה מתוך הישיבות התיכוניות, ומביעים את פקפוקם באפשרות ההצלחה של ניסוי כזה.

אך, הניסוי בוצע. למעלה מששים שנה עברו, עשרות ישיבות תיכוניות הוקמו (כן ירבו!), וב"ה מאות ואלפי תלמידי חכמים צמחו מתוכן. דור של מנהיגות תורנית מפוארת, ראשי ישיבות, רבני ערים, דיינים, ר"מים ומחנכים - כולם עלו ובאו מתוך הישיבה התיכונית, תהיה איזו שתהיה, ונשתלו על ידי קורא הדורות מראש כאבני חן בכתרה של תורת ארץ ישראל. צא וראה - כל עולם התורה הציוני-דתי של היום (למעט חריגים בודדים), על כל רבניו וחכמיו, היו מפירותיה של הישיבה התיכונית. הוכח כי תחזיתם השחורה של רבותינו לא התגשמה (ואני בטוח שלשמחתם!), והישיבה התיכונית הצליחה להגשים את חזון דור התקומה - גידול תלמידי חכמים בעלי שיעור קומה.

ג. גדולי התורה של הצינונת הדתית

יותר מכל מקוממת המובאה הבאה:

אשר לגדול תורה, לא מסתמן סיכוי שבוגר ישיבה תיכונית איזו שהיא, יכבוש את המזרח ביהדות התורה בדורנו.

וכי רבותינו, רבני הצינונת הדתית לדורותיה, כן כבשו את כותל המזרח! והרי הגרי"א הרצוג והגר"ב צ'עוויאל, הגר"א אונטרמן והגר"י נסים, הגר"ש גורן והגר"ש ישראל, זכר כולם לברכה, ויבדל"א הגר"א שפירא והגר"מ אליהו, ועוד מרבותינו-ענקינו, לא בדיוק למדו בישיבות תיכוניות, ובכל זאת, לצערנו ולבושתנו, העולם החרדי אינו מושיב אותם בכותל המזרח בשל השקפותיהם ה'פסולות'!

מכלול הישיבות העל-תיכוניות בתואר 'ישיבות גבוהות', שבחלקן משרתים במסלול הסדר רגיל, ובחלקן משרתים במסלול הסדר פרטני.

2. לדוגמה, עיין מאמריהם של מו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין, 'זאת תורת ההסדר'; וכנגד - מאמרו של הרב זלמן מלמד 'גדולי תורה - זהו צורך הדור!'; 'תחומין' ז', הסובבבים סביב דיון זה.

עלינו לומר ברורות - תלמידי חכמים גידלנו, ועולם של תורה בנינו; וכל זאת, כנגד כל הסיכויים. כנגד עולם שטוף חומר ורוחות רעות, הצלחנו להעמיד סכר איתן, אשר מלבד לסדקים מועטים עמד בפרץ, ומתוך סניפי בני-עקיבא, שהיא תנועת התשובה הגדולה בדור, ומתוך בתים שלא חינוכו דווקא לתורה ויראת שמים במובנן המלא, הצליחו רבותינו נ"ע וממשיכיהם כיום, לטעת ואף לראות בפריחתם של גידולי תורה.

ד. משבר הישיבה התיכונית

על כן, לא על הישיבה התיכונית נלין. לא היא אשמה במשברים הפוקדים את בני הנוער היום. עצם קיומה של המסגרת הזאת, המשלבת לימודי קודש עם לימודי חול, אין בה כל פגם, לא ערכי, וכפי שביררנו - אף לא מעשי. ועל צורך בעיותיה של הישיבה התיכונית היום נאמר, כי לא בלימוד החול טמונה הבעיה, כי אם בעולם החול ממנו באים תלמידיה. כנגד עולם המאיים על שלמותו הרוחנית של התלמיד, כפי שלא היה מעולם, כתוצאה משכלולה של המהפכה האלקטרונית המביאה אל כל בית את הטלוויזיה והמחשב, הווידאו והאינטרנט, וכדו'. כנגד כל אלה, עלינו להשקיע מאמץ גדול כדי לבסס את עולמו הרוחני של הנוער, ולא אותן שעות לימודי חול הן הפוגמות בזכותה של נשמתו. הצלחה בקרבן של הישיבות הקטנות (אם אכן קיימת כזו), לא בשל קיצוץ לימודי החול היא מושגת, אלא בשל הברירה הטבעית המתבצעת במקומות אלו. רק נערים הרואים את עצמם 'בני תורה' במובן המלא של המילה יגיעו למקום כזה, וממילא רמת ההתמודדות של הצוות מול תלמידיו הופכת לאפסית. אין לשפוט הצלחתו של מוסד תורני כזה על פי רמת בוגריו, אלא על פי יכולתו להעניק להם ערך מוסף, אתו לא הגיעו טעונים מבתים.

ה. בוגרי הישיבות ה'קטנות'

מאידיך, סכנה גדולה טמונה, לענ"ד, בצמיחתם של תלמידי חכמים בוגרי מוסדות נטולי הכשרה כללית. הרי מיישיבות אלו אמורים לצאת תלמידי חכמים ברמה ממוצעת גבוהה מזו של בוגרי הישיבות התיכוניות (ושוב, איני בטוח כלל וכלל שאכן זו תהיה התוצאה!). בוגרים אלו ימשיכו לעלות במעלות התורה והיראה, וישמשו בתפקידים רוחניים בציבור, תוך כדי ניתוק הרסני ממרקם החיים של ציבור זה, המושתת על עולמה של ההשכלה הכללית. אינני מתכוון רק לכך שגם על פי שאיפותיהם של מצדדי תוכנית זו, רובם הגדול של בני הנוער ימשיכו ללמוד במסגרות תיכוניות, אלא לכך שכל הווי החיים הצינוני-דתי בנוי על קישור בין חיי הקודש לחיי החול. רוב בני ציבור זה עוסקים במקצועות 'חול', והם בעלי השכלה אקדמית רחבה. אותו בוגר של הישיבה הקטנה, גדול בתורה ככל שיהיה, לא יוכל לגשר על הפער שבין עולמו הצר לבין העולם רחב האופקים של סביבתו.

אותם מנהיגים תורניים נטולי אופק רחב, יהפכו להיות מצמצמי עולמם של צאן מרעיתם. שלא לדבר על הניתוק הנלווה לתהליך זה מעולם המעשה - ניתוק אשר יביא בהכרח לחוסר הבנה בשאלות ציבוריות והלכתיות גם יחד. כמובן, כל זה אמור כלפי מי שמקבל את הנחת העבודה הברורה לי - ללימודי חול יש תפקיד מעצב חשוב בבנין אישיותו של האדם השלם. מי שאינו מקבל הנחה זו, כדרכה של השקפת העולם המכונה 'חרדית', יחלוק על דברינו מכל וכל. אך, דומני כי העלינו לעיל בבירורנו, כי הנחת יסוד זו מקובלת גם על מצדדי הישיבה הקטנה, אשר חולקים רק על אופן הביצוע.

נאמר אם כן, כי לא בחורבן החול ניבנה, כי אם בשכלולו ובקיודושו. על ידי עיסוק בפנימיותה של תורה, בעומק הגלום בתוך עולמות החולין אשר בתוכם אנו מצויים, נוכל להעלות את החול מן הדיוטא התחתונה בה הוא מצוי היום אל מדרגת כלי לעבודת ה'. או אז, דווקא מתוך עיסוק בחול ובתחומיו, נוכל ליצור בסיס נרחב לגידול תלמידי חכמים אוהבי תורה, לומדיה ומלמדיה, אשר יראו בה את חזות הכל, ומתוכה יאירו גם את עולם המעשה.

מסקנה

לסיכום לא 'מגדלי-אור' יצמחו לנו מן הישיבות הקטנות, כי אם תלמידי חכמים צרי אופקים ומעוטי השכלה, אשר ייכשלו במבחן ההנהגה והפסיקה. הישיבה התיכונית, בששים שנות קיומה, הוכיחה את עצמה כמערכת המסוגלת להצמיח תלמידי חכמים גדולים, והיא תמשיך לעשות זאת. את מה שיש לתקן, עלינו לתקן (ויש לא מעט מה לתקן!); אך לא בשבירת המסגרת החשובה של הישיבה התיכונית, אלא בשיפור הפנימי ובשכלולה.

הרב **מתניה אריאל**

תשובה לתגובה

דומני שחלק מדברי לא הובן כראוי, ועל כך אין לי אלא להצטער. על כן אבהיר כמה מן הדברים מחדש.

א. גדולי תורה מהישיבה התיכונית

בראשית הדברים אגע בדבריו של הרב הראל ביחס לגדולי תורה שיצאו מהישיבות התיכוניות. דברי הנצי"ב, הראי"ה קוק, הרב ישראלי והרב נריה, לא נכתבו כ**תחזית** אלא מתוך **ניסיון**, ניסיון שנוכחו בו כבר הראשונים כדוגמת הרשב"א שצינתי במאמרי, וכך לאורך כל הדורות. וכך עולה גם מעדותם של ר' שלום רוזנבליט ופרופ' קוטשר, ומדבריו של הרב צפניה דרורי בגיליון הקודם (עמ' 162).

יתירה מזאת. נכון הוא שישנם תלמידי חכמים שיצאו מהישיבות התיכוניות, ובכל זאת נראה לי שאין מספיק בסיס לשביעות הרצון שמפגין הכותב. השורה הראשונה של תלמידי החכמים בציבור הציוני-דתי למדה בישיבת כפר הרא"ה בתחילת דרכה, ללא לימודי חול כלל, או בהבדלה ברורה בין קודש לחול מבחינת המינון והיחס הנפשי. אף על פי כן, כששאלתי את אחד הגדולים ביותר על שנות גדילתו בתורה תוך לימוד לבגרות, אמר לי בערך בלשון זו "אתה יודע כמה השנים האלה חסרות לי?!"

מאז הוכנסו יותר ויותר לימודי חול, האווירה במקומות רבים היא של חולין. בוגרי הישיבות התיכוניות יוצאים עם מטען רוחני וידע דלים מאד, בדרך כלל, ואת כל גדילתם בתורה יש לזקוף לזכותן של הישיבות שלאחר התיכון! אין זו

בהכרח אשמתן של הישיבות; אך זו המציאות, ועל כך יש לתת את הדעת! בחורים צעירים יכולים להיות בקיאים במסכתות, לפתח יכולת עיונית, להיות בעלי ידע נרחב בהלכה ובאמונה, ולהגיע לישיבות שלאחר התיכון כשהם מלאים וגדושים, ואל לנו להתרגל לבינוניות הקיימת כיום. תלמידי החכמים הרבים שצמחו לאחר שנות הישיבה התיכונית, היו יכולים לגדול לאין שיעור לו היו מנצלים את שנותיהם היפות לתורה בטהרה, כדברי אותו תלמיד-חכם שהזכרתי, וכך שמעתי גם מהרב דב ליאור שליט"א ומתלמידי חכמים רבים נוספים שהעידו זאת על עצמם ועל חבריהם.

ב. רוחב אופקים

לגופו של ענין, דומני שדבריו של הרב אהרון הראל הן ההוכחה הגדולה ביותר לנחיצותן של ישיבות קטנות. כבוגרי ישיבות תיכוניות, אופקינו כל כך צרים, עד שכשאנו משתמשים בביטוי "אופקים רחבים" מובן מאליו שהכוונה ללימודי חול...! ביטוי נוסף לצרות אופקינו היא מחשבתנו שמי שאינו לומד למבחני הבגרות גורם לעצמו נזק השכלתי חסר תקנה, עד כדי אי יכולת להיות קשור לסביבתו, או לפסוק בשאלות ציבוריות והלכתיות. וכי תעודות וציונים הן הערובה היחידה לקניית ידע!! האם תלמיד שיש לו סקרנות אינטלקטואלית, אהבת למידה, כלי למידה, משמעת עצמית וכדו', לא יוכל להיות אדם הרבה יותר משכיל ורחב אופקים בכל תחומי החיים - כולל אלה שאינם נלמדים במסגרת תיכונית כלשהי - ללא לימודי חול פורמליים?

האם רבני הצינונות הדתית שלא השלימו תעודת בגרות הגיעו כולם לכדי "ניתוק... מעולם המעשה... (ו)לחוסר הבנה בשאלות ציבוריות והלכתיות גם יחד", כדבריו?

ג. גדלות, מהי?

כך גם ביחס לגדלותם התורנית של רבים מבוגרי הישיבות התיכוניות. אודה ו**אבוש** - אף אני זכיתי לתואר "רב", אמנם בחסד ולא בזכות. לא מתוך שלמדתי תורה הרבה, אלא שלמדתי תורה יותר מתלמידיי. האם אכן כל מי שלמד מספר שנים בישיבה יחשב לתלמיד-חכם ולגדול בתורה? ומה עם מושגים כמו חריפות ובקיאות, ידע עמוק ורחב בש"ס כולו ובדברי הפוסקים בכל תחומי התורה, יראת שמים טהורה, מידות מתוקנות, מסירות נפש לתורה המתבטאת בעמל תורה, התמדה, חזרות אין קץ, שהם חלק מארבעים ושמונה קניינים שמובילים לזהות עם התורה, האם אכן אנו כל כך משופעים בדמויות שכאלה? כיצד קרה הדבר שהמושג "גדלות בתורה" עבר אצלנו פחות כה גדול? העובדה שהישיבות התיכוניות וראשיהן ראויים להוקרה ותודה על מסירותם לחינוך הנוער, אל לה לסמא את עיננו מלהבין את הפער העצום הקיים בין הרצוי למצוי, ולנסות למצוא כל דרך לגשר על פער זה.

